

Consultatieverslag Nederlands

Verslag n.a.v. de tweede consultatiefase

1. Achtergrond

In maart 2018 zijn 9 ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de ontwikkeling van bouwstenen voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Deze bouwstenen vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen.

De ontwikkelteams werken per leergebied aan een visie, grote opdrachten, en bouwstenen van kennis en vaardigheden. Deze producten worden in vijf ontwikkelsessies door de ontwikkelteams uitgewerkt. Na elke ontwikkelsessie volgt er een consultatieperiode waarin de betrokkenen worden bevraagd om inbreng te leveren op de tussenproducten, zodat de teams op basis daarvan deze verder kunnen aanscherpen en verrijken. In het consultatieverslag wordt u meegenomen in de keuzes die zijn gemaakt in het herzien van deze tussenproducten. Het tweede tussenproduct van de ontwikkelteams, de grote opdrachten, was voor een landelijke consultatie voorgelegd in de consultatieperiode van 5 juni tot 6 juli 2018. U kunt de bijgestelde visie en de grote opdrachten voor het leergebied Nederlands lezen op onze website: <https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

In dit consultatieverslag worden het verloop van het tweede consultatieproces, de reacties die dit heeft opgeleverd en de manier waarop deze zijn benut om het tweede tussenproduct - de grote opdrachten - aan te passen, beschreven. Meer informatie over de aanpak van het consultatieproces leest u in de bijlage van dit document.

2. Samenvatting aanpassingen ten behoeve van tussenproduct 2 'grote opdrachten'

Het ontwikkelteam wil beginnen met het bedanken van alle partijen die ons feedback hebben gegeven. De reacties hebben het OT richting gegeven bij het zetten van vervolgstappen tijdens de derde ontwikkelsessie. Het ontwikkelteam Nederlands heeft dan ook veel van de binnengekomen feedback meegenomen in de uitwerking van de hele set grote opdrachten. De belangrijkste aanpassingen zijn de volgende:

- Hoewel uit de reacties bleek dat de eerste uitwerking van de set grote opdrachten de inhouden van het leergebied goed dekken, zit er volgens stakeholders veel overlap tussen de grote opdrachten, waardoor de essentie per grote opdracht niet altijd even duidelijk is. Het ontwikkelteam Nederlands heeft de grote opdrachten teruggebracht van tien naar zeven en daarbij per grote opdracht de essentie geëxpliciteerd in de titel en onder het kopje 'relevantie'.
- De relatie tussen de grote opdrachten onderling en met de drie kerninhouden uit de visie (taal & communicatie, taal & cultuur, taal & identiteit) is volgens stakeholders in de eerste versie van de grote opdrachten onvoldoende expliciet. Het ontwikkelteam heeft een toelichting inclusief visualisatie ontwikkeld, waarin de relaties expliciteert en toelicht. In de toelichting wordt ook de samenhang tussen de grote opdrachten van het leergebied Nederlands en die van andere leergebieden beschreven.

- Twee van de drie hoofddoelen van het onderwijs, namelijk socialisatie en persoonsvorming, zijn in de eerste versie van de grote opdrachten goed zichtbaar, aldus stakeholders. Tegelijkertijd merken ze op dat (toegenomen) aandacht voor deze hoofddoelen niet ten koste mag gaan van aandacht voor kwalificatie en het ontwikkelen van de basisvaardigheden, zoals lezen en schrijven. Het ontwikkelteam is het daar volledig mee eens en heeft dit ook geëxpliciteerd in de grote opdrachten (bijvoorbeeld in de grote opdracht over Doelgericht communiceren). Daarnaast zullen in de bouwstenenfase de basisvaardigheden ook concreet uitgewerkt worden.
- In de eerste versie van de grote opdrachten is volgens stakeholders het perspectief van het primair onderwijs en met name die van het jonge kind nog onvoldoende zichtbaar. Het ontwikkelteam heeft de tweede versie van de grote opdrachten meer vanuit het perspectief van het primair onderwijs vormgegeven en daarbij het ontwikkelingsperspectief benoemd, zowel in de uitwerking van specifieke grote opdrachten (bijvoorbeeld GO 1: werken aan een sterke taalbasis) als in concrete voorbeelden binnen de verschillende grote opdrachten.

Naast bovengenoemde punten heeft de ontvangen feedback betrekking op individuele grote opdrachten. Die feedback en de aanpassingen die het ontwikkelteam op basis daarvan heeft gedaan zijn te lezen in paragraaf 3 van dit consultatieverslag.

3. Aanpassingen weergegeven o.b.v. de volgende aspecten:

3.1 Input en/of feedback verwerkt ten behoeve van de grote opdrachten

Algemeen: essenties van het leergebied

Het algemene beeld uit de feedback van de stakeholders is dat de set grote opdrachten 'een complete indruk van de beoogde rijkheid van het vak' geeft en er geen grote essenties worden gemist. Onderdelen die wel duidelijker moeten terugkomen *binnen* de grote opdrachten zijn het ontwikkelingsperspectief, de basisvaardigheden, de focus op taalverwerving en het systeemperspectief (leren hoe iets in elkaar zit). Daarnaast komt uit de feedback naar voren dat veel stakeholders willen dat de essentie van de afzonderlijke grote opdrachten helderder wordt verwoord en de grote opdrachten meer worden onderscheiden van elkaar. Er wordt namelijk veel overlap gezien tussen de grote opdrachten. Mede daardoor wordt het aantal van tien grote opdrachten als (te) veel ervaren.

Het ontwikkelteam herkent de feedback van redundantie in de grote opdrachten en heeft daarom besloten om van tien grote opdrachten terug te gaan naar zeven grote opdrachten die elk een afgebakende essentie beschrijven. In elke grote opdracht is in de herziene versie de relevantie van de grote opdracht beschreven. Onder het kopje 'inhoud' zijn de kennis en vaardigheden uitgewerkt, wordt het ontwikkelingsperspectief benoemd en waar relevant, geïllustreerd met voorbeelden. De basiskennis en -vaardigheden worden nu in alle grote opdrachten benoemd en in de grote opdrachten over werken aan een sterke taalbasis (GO 1) en doelgericht communiceren (GO 4) verder uitgewerkt vanuit productieve en receptieve vaardigheden en interactie.

Algemeen: indikken van grote opdrachten

Stakeholders constateren dus dat er geen belangrijke essenties worden gemist. Tegelijkertijd geven ze aan dat er sprake is van redundantie en/of dat sommige grote opdrachten geen 'echte' grote opdrachten zijn. Zo wordt de grote opdracht over het Nederlands als gemeenschappelijke taal door stakeholders niet als een grote opdracht van het leergebied gezien, maar als 'een feitelijke constatering' die uitgangspunt is van het leergebied. Het ontwikkelteam heeft daarom besloten om deze grote opdracht te

laten vervallen, omdat het een samenvatting van de visie is en hij zich daardoor ook niet goed leent voor het vertalen in bouwstenen voor kennis en vaardigheden. De inhoud van deze grote opdracht, het belang van het Nederlands als gemeenschappelijke taal en het belang van taalregisters, is wel behouden, onder andere in de grote opdrachten rondom meertaligheid, het werken aan een sterke taalbasis en het doelgericht communiceren.

De grote opdracht ten aanzien van multiperspectiviteit wordt door stakeholders niet als essentie van het leergebied Nederlands gezien, maar als een uitgangspunt voor elk leergebied en binnen elk leergebied voor elke grote opdracht. Ook deze grote opdracht is komen te vervallen, waarbij in de grote opdracht rond het werken aan een sterke taalbasis het belang is benadrukt om onderwerpen centraal te stellen die vanuit meerdere perspectieven besproken en beschreven worden.

Veel stakeholders constateren ook overlap rond de grote opdrachten over afstemming op doel, publiek en context, kritisch informatie verwerken en het gebruiken van een scala aan media. De grote opdrachten zijn ineen geschoven onder de noemer 'doelgerichte communicatie', omdat het afstemmen van middelen, tekstvormen en media ook valt onder afstemmen op doel, publiek en context.

Algemeen: relaties grote opdrachten onderling en t.o.v. visie

Een groot aantal stakeholders benoemt dat de relaties tussen de grote opdrachten onderling onvoldoende duidelijk is, evenals de relatie tussen de grote opdrachten en de visie op het leergebied. Daardoor is niet duidelijk of er sprake is van hiërarchie en/of volgorde bij de grote opdrachten. Ook de terminologie die gebruikt wordt in de grote opdrachten en de visie kan beter worden afgestemd, aldus stakeholders.

Om de relaties tussen de grote opdrachten zichtbaar en duidelijk te maken heeft het ontwikkelteam Nederlands een toelichtende tekst met bijbehorende visualisatie geschreven. Daarbij vormen de drie kerninhouden uit de visie (taal & communicatie, taal & cultuur, taal & identiteit) het uitgangspunt. Elke grote opdracht wordt ten minste vanuit twee kerninhouden vormgegeven (zie hiervoor de visualisatie). De grote opdracht 'doelgericht communiceren' is bijvoorbeeld geplaatst daar waar 'taal & communicatie' en 'taal & cultuur' elkaar overlappen. De drie grote opdrachten die de onderlegger vormen voor het taalonderwijs Nederlands (waaronder 'werken aan een sterke taalbasis') bestrijken alle drie de kerninhouden en zijn daarom in het midden van de visualisatie geplaatst. De toelichting en visualisatie zijn in samenwerking met het ontwikkelteam Engels/MVT ontwikkeld. Het gaat immers binnen het talenonderwijs grotendeels om dezelfde uitgangspunten en kerninhouden. Ook de grote opdrachten binnen deze leergebieden komen grotendeels overeen. De terminologie is aangepast, waarbij begrippen uit de visie terugkomen in de grote opdrachten en andersom. Ook is de uitwerking van de drie kerninhouden in de conceptversie verder aangescherpt.

Algemeen: het perspectief van het primair onderwijs, specifiek van het jonge kind

Veel stakeholders geven aan dat de grote opdrachten op dit moment te veel gericht zijn op voortgezet onderwijs en specifiek op havo/vwo. Het ontwikkelteam heeft een expertsessie rondom Taal en het jonge kind georganiseerd, waaraan zes wetenschappers en jonge-kind-experts deelnamen. Op basis van hun feedback en die van stakeholders in de consultatiefase zijn zowel de conceptvisie als de grote opdrachten aangepast in inhoud en in formulering.

Zoals hierboven al genoemd, hebben ontluikende geletterdheid en de taalontwikkeling een expliciete plek gekregen. Ook de invulling van de grote opdracht rondom het werken aan een sterke taalbasis is sterk aangepast, waarbij zowel een rijk taalaanbod als taalproductie/interactie in betekenisvolle contexten (ook spelactiviteiten) zichtbaar zijn gemaakt. In alle grote opdrachten is nu geredeneerd vanuit de jonge taalleerder en

vanuit mondelinge naar schriftelijke communicatie, zoals in de grote opdracht rondom literaire competentie waar het zelf vertellen van verhalen, het (interactief) voorlezen en het aanbod van prentenboeken zijn uitgewerkt. Ook bevatten de grote opdrachten nu concrete voorbeelden voor zowel de jonge als de oudere leerling.

Algemeen: balans in kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming

Veel stakeholders zijn blij met de aandacht voor socialisatie en persoonsvorming, maar dat gaat volgens sommigen ten koste van kwalificatie – het aanleren van de basisvaardigheden, zoals lezen en schrijven – wat de basis moet blijven voor het leren van taal omdat die basis zorgt voor socialisatie en persoonsvorming. Bepaalde taalvaardigheden worden expliciet benoemd in de feedback. Meerdere stakeholders geven aan dat vormen van mondelinge communicatie, zoals interactie, presenteren, discussiëren en vertellen, ontbreken en dat de nadruk vooral op schriftelijke communicatie lijkt te liggen.

Het ontwikkelteam neemt deze feedback over en expliciteert dat in de grote opdracht rondom doelgerichte communicatie, waarin zij communicatie als 'het voornaamste doel van taalonderwijs' benoemt, omdat het 'een cruciaal element is om tot maatschappelijke participatie en persoonlijke ontwikkeling te komen'. In de grote opdrachten rondom het werken aan een sterke taalbasis, zicht op het eigen taalleerproces en doelgerichte communicatie wordt dit verder uitgewerkt, waarbij ook de ontluikende geletterdheid en de taalontwikkeling een plek krijgen. Expliciet wordt nu benoemd dat het gaat om het verwerven van taalkennis op alle linguïstische niveaus, dus van woordenschat, zinsbouw tot en met het hanteren van passende taalregisters. Ook is de conceptvisie op dit punt aangescherpt en in de bouwstenenfase zullen er afzonderlijke bouwstenen rond de basiskennis en –vaardigheden ontwikkeld worden.

Het ontwikkelteam heeft de feedback ten aanzien van mondelinge taalvaardigheden meegenomen in de herziening van de grote opdrachten gericht op het werken aan een sterke taalbasis en doelgericht communiceren, waarin interactie/taalproductie een essentieel onderdeel is geworden in het kader van de taal- en denkontwikkeling, het samenwerkend leren en het ontwikkelingsperspectief (van mondelinge naar schriftelijke verwerving). In de grote opdrachten zijn ook concrete voorbeelden toegevoegd van zowel mondelinge als schriftelijke vaardigheden, bij zowel de jonge als oudere leerling.

Algemeen: plezier beleven aan en van taal ontbreekt

Stakeholders, met name leraren en ontwikkelscholen uit het primair en voortgezet onderwijs benadrukken dat het plezier beleven van en met taal expliciet in de grote opdrachten genoemd zou moeten worden. Ook motivatie zou explicieter benoemd moeten worden.

Het ontwikkelteam heeft in de herziene visie expliciet het bevorderen van leesplezier en leesmotivatie beschreven als belangrijke taak van het leergebied, omdat beide een positieve leesspiraal in gang zetten. In de grote opdrachten zijn plezier in en van taal en motivatie ook geëxpliciteerd, alsook het werken aan zelfvertrouwen in eigen taalvaardigheid. Zo wordt in de grote opdracht rondom het taallerend vermogen en inzicht in eigen taalleerproces het belang beschreven van het werken aan 'de motivatie voor en vertrouwen in eigen taal en taalgebruik. [...], waarbij het gaat om de mate waarin leerlingen het vertrouwen hebben dat ze een taaltaak tot een goed einde kunnen brengen.' Dat komt ook terug in de grote opdracht rondom het erkennen en benutten van talen en taalvariëteiten. In de grote opdrachten rondom literatuur en experimenteren met taal benoemt het ontwikkelteam het plezier hebben in lezen en in taal gebruiken ook expliciet, mede ter onderbouwing van het belang van beide grote opdrachten.

Algemeen: samenhang met andere leergebieden

Een aantal stakeholders, met name de ontwikkelscholen zijn te spreken over de verschillende mogelijkheden die zij zien om te werken aan samenhang met andere leergebieden. Zeker vanuit de grote opdrachten rondom werken aan een sterke taalbasis, doelgericht communiceren, literatuur en experimenteren met taal, onder andere doordat onderwerpen rondom mondiale thema's en onderwerpen expliciet worden genoemd. Tegelijkertijd zou de inhoudelijke samenhang met de leergebieden Engels/MVT, Kunst & cultuur en Digitale geletterdheid beter kunnen worden uitgewerkt, aldus stakeholders. Dat sluit ook aan bij wat leerlingen in hun feedback benadrukken: de onderwerpen en inhouden van het leergebied Nederlands zouden meer moeten aansluiten bij de onderwerpen en inhouden van de andere leergebieden.

Het ontwikkelteam heeft in een tussentijdse bijeenkomst heel expliciet de samenhang met Engels/MVT uitgewerkt: afstemming in kerninhouden in de visie, dezelfde visualisatie inclusief een afgestemde toelichting en vier grote opdrachten (meertaligheid, inzicht in het taalleerproces, doelgericht communiceren en literatuur) die nauw zijn afgestemd en voor een deel gezamenlijk zijn ontwikkeld. Daarbij is gekozen voor dezelfde definities, bijvoorbeeld van cultuur, tekst en literatuur. Daarbij is ook het ontwikkelteam Kunst & Cultuur betrokken. De grote opdracht rondom experimenteren met taal en taalvormen is vanuit gezamenlijke uitgangspunten geformuleerd, bijvoorbeeld dat het proces in plaats van het product centraal staat en wat dat proces kenmerkt. Ten slotte is de grote opdracht rondom kritisch informatie verwerken afgestemd met het leergebied Digitale geletterdheid, waarbij de verschillende stappen van informatie verwerken (van informatievraag formuleren tot en met presenteren van informatie) zijn geëxpliciteerd in de grote opdrachten van beide leergebieden. In het algemeen is de digitale component consistentier uitgewerkt voor alle grote opdrachten.

Algemeen: brede vaardigheden

Uit de feedback blijkt dat stakeholders over het algemeen de brede vaardigheden al goed verweven vinden in de grote opdrachten. Kritisch en probleemoplossend denken en (praktisch) handelen, zelfregulering en reflectie worden daarbij expliciet genoemd. Tegelijkertijd vinden stakeholders dat de brede vaardigheden meer expliciet benoemd moeten worden, daar een consistente terminologie voor moet worden gebruikt binnen en door alle leergebieden, en dat de vaardigheden 'samenwerken' gekoppeld aan 'interactie' en 'analyseren' meer aandacht verdienen. De werkgroep Samenhang van Curriculum.nu vult hierbij aan dat de vaardigheden rondom Leren over jezelf in alle leergebieden nog weinig is uitgewerkt.

Het ontwikkelteam heeft per grote opdracht de relevante brede vaardigheden expliciet benoemd onder het kopje 'brede vaardigheden' en dat onder het kopje 'inhoud' met de vakspecifieke kennis en vaardigheden geïntegreerd. Alle negen brede vaardigheden komen in de zeven grote opdrachten aan bod, waarbij per grote opdracht een accent ligt op andere brede vaardigheden. Samenwerken is in de grote opdrachten over werken aan een sterke taalbasis en doelgericht communiceren expliciet uitgewerkt, en analyseren binnen de grote opdrachten gericht op doelgericht communiceren en op experimenteren met taal en taalvormen.

Algemeen: formulering

Veel stakeholders geven aan dat de grote opdrachten meer geconcretiseerd zouden moeten worden. De informatiedichtheid van de teksten is hoog. In elk geval zou het aantal (vak)begrippen verminderd kunnen worden, aldus sommige stakeholders. Verschillende begrippen vragen ook om een toelichting. Ook kunnen grote opdrachten qua formulering meer op elkaar worden afgestemd. Het ontwikkelteam heeft bij de verdere uitwerking van de grote opdrachten gekozen voor duidelijke titels met een leergebiedspecifieke inkleuring, het aantal begrippen verminderd of in ieder geval

toegelicht en de grote opdrachten voorzien van concrete voorbeelden uit primair en voortgezet onderwijs.

Specifiek: grote opdracht over het werken aan een sterke taalbasis

Er is veel positieve feedback over de strekking van de grote opdracht: werken aan een sterke taalbasis en aandacht voor een rijk taalaanbod. Tegelijkertijd is de essentie nog onvoldoende zichtbaar: gaat het om het 'gezamenlijke', de interactie, het taalaanbod? Dat komt ook door de formuleringen, zoals in de titel het 'gezamenlijk' werken aan een sterke taalbasis, en de hoeveelheid begrippen, zoals het noemen van computationele talen en scaffolding. Ten slotte vindt een aantal stakeholders, waaronder een aantal ontwikkelscholen uit het primair onderwijs, dat de basisvaardigheden onvoldoende belicht worden net als woordenschat.

Het ontwikkelteam heeft de essenties van deze grote opdracht nu kernachtiger neergezet: enerzijds is er sprake van rijke input (een rijk mondeling en schriftelijk taalaanbod met teksten die rijk zijn in inhoud en goed van kwaliteit) en anderzijds is er sprake van rijke output (interactie en taalproductie van leerlingen zelf, waarbij de taal- en denkontwikkeling de nadruk krijgen). Expliciet wordt benoemd dat het gaat om het verwerven van taalkennis op alle linguïstische niveaus, dus van woordenschat, zinsbouw tot en met het hanteren van passende taalregisters. Daarbij zijn begrippen zoals 'taalbasis', 'taalaanbod', 'inta' en 'taalproductie' ofwel voorzien van een toelichting, ofwel met een concreet voorbeeld uitgewerkt vanuit een ontwikkelingsperspectief. Dat laatste, omdat stakeholders aangeven dat duidelijker zou moeten worden dat er sprake is van ontwikkeling en dat de taalbasis start bij het jonge kind.

Specifiek: grote opdracht over inzicht in het eigen taalleerproces

De grote opdracht rondom het werken aan eigen taalleerend vermogen is tijdens de vorige sessie niet uitgewerkt. Het ontwikkelteam heeft de suggesties van stakeholders voor de uitwerking van een dergelijke grote opdracht meegenomen. Stakeholders vanuit het vervolgonderwijs en de ontwikkelscholen primair onderwijs benadrukten het belang van de vaardigheid 'reflecteren' voor het leren en het leerproces. Inzicht in en reflectie op het eigen taalleerproces vergroot het eigenaarschap van de eigen taalontwikkeling en stelt leerlingen in staat om een leven lang te werken aan het eigen taalleerend vermogen.

Het ontwikkelteam heeft in deze grote opdracht het accent gelegd op het leren taalleren: leerlingen leren zich bewust te worden van hun eigen taalleerproces en hun aanpakken om taaltaken succesvol uit te voeren. Daarbij zijn zicht op eigen taaldoelen, het steeds beter kunnen plannen en verschillende taalleerstrategieën kunnen inzetten, reflectie op eigen aanpak, proces en vorderingen en (peer) feedback belangrijke elementen.

Specifiek: grote opdracht over doelgericht communiceren

Een aantal stakeholders vindt dat de grote opdrachten rondom doelgericht communiceren verder moeten worden uitgewerkt, met een duidelijkere focus. Elementen die geëxpliciteerd zouden moeten worden, zijn: kennis van het effect van taalgebruik en boodschappen op anderen, communicatievormen zoals gebaren visualisaties, betekenisvolle contexten, het belang van het kunnen hanteren van formele taalregisters. Begrippen zoals 'tekst' en 'context' zouden moeten worden uitgelegd en ook wordt gepleit voor een goede balans van het opbouwen van kennis en het kunnen toepassen in betekenisvolle situaties.

Het ontwikkelteam heeft allereerst de grote opdrachten rondom afstemmen op doel, publiek en context en rondom het werken met een scala aan teksten samengevoegd onder de noemer doelgericht communiceren. Het ontwikkelteam ziet het werken aan doelgericht communiceren als voornaamste doel van het taalonderwijs, waarbij leerlingen leren 'in welke context welk taalregister passend is en ze hierin de juiste keuzes kunnen maken als ze zelf communiceren. Daarbij zijn ze zich bewust van de effecten die verbale

en non-verbale middelen hebben op het denken en de opvattingen van anderen.' De definities van 'teksten' en 'taaldoelen' worden daarbij uitgelegd. Ook wordt aan de hand van concrete voorbeelden geïllustreerd hoe afstemming van taalregisters wordt opgebouwd vanuit onderbouw po naar bovenbouw vo, zodat leerlingen leren om steeds beter formele taal en taalregisters te gebruiken in verschillende contexten. Daarbij is kennis heel belangrijk: kennis van communicatieve doelen, bijbehorende tekstsoorten en van de verbale en non-verbale middelen die taalgebruikers inzetten om hun doel(en) te bereiken. Ten slotte wordt het belang benadrukt van het realiseren van taaldoelen in samenwerking met elkaar en de leraar én de noodzaak van authentieke, betekenisvolle taaltaken waarvan het doel en belang duidelijk is en die het hanteren van bepaalde taalregisters uitlokken.

Specifiek: grote opdracht over kritisch informatie verwerken

Stakeholders geven aan dat de kennis en vaardigheden die leerlingen nodig hebben, nog onvoldoende duidelijk is. Omdat de grote opdracht nog niet was uitgewerkt, heeft het ontwikkelteam deze feedback meegenomen in de uitwerking. Aan de hand van het vijf-stappen-model van o.a. Brand-Gruwel (2009) zijn de vaardigheden expliciet beschreven, inclusief voorbeelden. Daarbij is ook de kennis beschreven die leerlingen moeten verwerven om informatie bijvoorbeeld op waarde te kunnen schatten, zoals kennis van communicatieve doelen, verbale en non-verbale middelen, retorische strategieën en de effecten ervan op de ontvanger. Deze grote opdracht is nauw afgestemd met het leergebied Digitale geletterdheid. Zij hebben een grote opdracht rondom het omgaan met data en digitale informatie geformuleerd.

Specifiek: grote opdrachten over literatuur en verhalen als bron van expressie

Heel veel feedback heeft betrekking op de grote opdrachten rondom literatuur en verhalen als bron van expressie. Veel stakeholders zijn erg te spreken over de aandacht voor literatuur en aandacht voor expressie en creativiteit: het is rijk en divers om uit te werken, geeft leerlingen een andere blik op taal, leerlingen kunnen werken aan hun zelfvertrouwen en hun persoonlijkheid én er is zo een mooie balans in hoofddoelen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Ook de zichtbare link met de visie wordt daarbij genoemd.

Tegelijkertijd vinden stakeholders het onderscheid tussen beide grote opdrachten onvoldoende duidelijk. 'Wanneer je uitgaat van de narratieve elementen kun je de opdrachten in elkaar schuiven'. Verschillende stakeholders doen de suggestie in de grote opdracht rondom expressie de nadruk te leggen op het spelen met taal en dus de opdracht breder uit te werken in plaats van de nadruk op verhalen te leggen. Het ontwikkelteam heeft besloten om een grote opdracht uit te werken rondom het werken aan literaire competentie en leesbevordering en een grote opdracht rondom het experimenteren met taal en taalvormen.

In beide grote opdrachten zijn er nog te veel begrippen die beter moeten worden afgebakend (literatuur), in het kader van taalonderwijs moeten worden uitgewerkt (creativiteit) of vermeden moeten worden, omdat ze te specifiek zijn (focalisatie) of ambigu (horizon). Drie stakeholders hebben heel concreet hun suggesties voor de definitie van Literatuur op papier gezet, waarbij één was uitgewerkt vanuit enkele belangrijke publicaties op dit terrein. Het ontwikkelteam heeft deze uitwerking overgenomen in de gereviseerde grote opdracht rondom literatuur en ook onderscheid gemaakt tussen literatuur enerzijds en allerlei talige, culturele uitingen anderzijds. In de herziene visie is dit onderscheid ook expliciet gemaakt. Verder is de grote opdracht uitgebreid met 'leesbevordering', omdat zoals een van de stakeholders aangeeft 'kennismaking met een breed aanbod van literaire en amuserende teksten' een voorwaarde is voor literaire competentie en het ontwikkelen van creativiteit. Hier heeft ook leesplezier een expliciete plek gekregen.

In beide grote opdrachten zijn op advies van een aantal stakeholders vervolgens ook de kennis en vaardigheden meer uitgewerkt, waarbij de uitwerkingen in verschillende fases (onderbouw po – bovenbouw vo) in de bouwstenen zal gebeuren. Bij de grote opdracht over experimenteren met taal en taalvormen ligt de focus op het behouden en verder ontwikkelen van het creatief vermogen van leerlingen en op het creatieve proces, waarbij de focus ligt op taalproductie in plaats van op het product.

3.2 Input en/of feedback niet verwerkt ten behoeve van de grote opdrachten

Algemeen: relaties grote opdrachten onderling en t.o.v. visie

Om de relaties tussen grote opdrachten en de visie en tussen grote opdrachten onderling duidelijk te maken, heeft het ontwikkelteam zelf een visualisatie gemaakt. Deze is gebaseerd op de visualisatie / uitwerking van een van de stakeholders, maar verder verfijnd. Een ander voorstel voor een visualisatie / uitwerking is niet overgenomen. Redenen voor een eigen visualisatie inclusief geschreven toelichting zijn: 1) de voorgestelde visualisaties maakten alleen duidelijk wat de relaties waren van grote opdrachten tot elkaar en niet de relatie tot de drie kerninhouden in de visie en 2) de voorgestelde visualisatie / uitwerking was onvoldoende herkenbaar voor zowel primair als voortgezet onderwijs.

Specifiek grote opdracht over meertaligheid: wel of geen aparte grote opdracht

Hoewel stakeholders het belang van de grote opdracht rondom meertaligheid erkennen, geven sommigen aan dat er geen aparte grote opdracht voor geformuleerd hoeft te worden. De essentie moet behouden blijven aldus stakeholders, maar hoe dat gedaan kan worden wordt niet uitgewerkt. Argumenten die genoemd worden om de grote opdracht niet uit te werken, zijn de volgende: de grote opdracht is niet uit te werken in bouwstenen voor kennis en vaardigheden, het aansluiten bij elkaars thuistaal is niet realiseerbaar en het is niet duidelijk voor wie deze grote opdracht bestemd is. Het ontwikkelteam heeft echter besloten wel een eigenstandige grote opdracht te formuleren rondom meertaligheid. Daarbij leggen zij enerzijds de focus op het benutten van talen en taalvariëteiten in dienst van algemene en talige ontwikkeling, in het bijzonder die van het Nederlands. Anderzijds benadrukken zij het belang van het erkennen van talen en taalvariëteiten als dragers van cultuur en identiteit, zoals enkele stakeholders dit ook benadrukken, waaronder de jonge-kind-experts.

Ook het leergebied Engels/MVT werkt een grote opdracht rondom meertaligheid uit. Een reden te meer om gezamenlijk uit te werken wat dit voor het onderwijs in verschillende talen betekent, aldus het ontwikkelteam. Het verbreden van wat onder talen en taalvariëteiten valt – ook gebarentaal, chattaal, vaktaal – is een ander argument geweest voor een aparte grote opdracht, omdat het belangrijk is dat leerlingen leren om afhankelijk van de context hun taalregister af te stemmen om doelgericht te communiceren. Daarbij is wel de verscheidenheid aan begrippen teruggebracht, zijn begrippen afgestemd met het leergebied Engels/MVT en zijn computationele talen niet opnieuw opgevoerd als voorbeeld.

Sommige stakeholders pleitten ten slotte voor het uitwerken van NT2-onderwijs: 'borg dat het regulier onderwijs een taak heeft en in staat is de NT2-leerlingen op een verantwoordelijke manier op te vangen in hun taalverwerving'. Het ontwikkelteam is van mening dat door een rijk taalaanbod, interactie en taalproductie alle leerlingen – dus ook NT2-leerlingen – een sterke taalbasis in het Nederlands kunnen opbouwen. De grote opdrachten zullen ook worden uitgewerkt in bouwstenen van kennis en vaardigheden voor alle leerlingen.

Specifiek grote opdracht over kritisch informatie verwerken: wel of geen aparte grote opdracht

Een aantal stakeholders pleitten voor het samenvoegen van de drie grote opdrachten over afstemming op doel, publiek en context, kritisch informatie verwerken en het gebruiken van een scala aan media. Het ontwikkelteam heeft de eerste en derde samengevoegd maar van de tweede een eigenstandige grote opdracht gemaakt: kritisch (digitale) informatie verwerken. Sommige stakeholders gaven aan dat de grote opdracht te breed was geformuleerd, maar de grote opdracht was na de tweede ontwikkelsessie nog niet uitgewerkt. Bij de nieuwe uitwerking is vanuit het leergebied Nederlands geformuleerd wat de relevantie van de grote opdracht is en welke kennis en vaardigheden essentieel zijn om in een sterk digitaliserende samenleving kritisch informatie te kunnen zoeken, selecteren, beoordelen, ordenen en verwerken, zowel digitaal als schriftelijk. Het ontwikkelteam benadrukt dat kritisch informatie verwerken in dienst staat van doelgericht communiceren, maar vanwege het grote belang ervan nu en in de toekomst een aparte grote opdracht van het leergebied Nederlands rechtvaardigt. Wel heeft het ontwikkelteam een aparte consultatievraag gesteld over de wenselijkheid van deze aparte grote opdracht.

3.3 Input en/of feedback meenemen naar de vervolgfase

Algemeen: uitwerken van inhoud voor po en vo, onder- en bovenbouw

Verschillende stakeholders hebben behoefte aan uitwerking van de inhoud, waarbij kennis en vaardigheden beschreven worden voor onder- en bovenbouw po en vo, en het liefst ook voor (v)so. Conform deze wensen zal het ontwikkelteam in de bouwstenenfase de kennis en vaardigheden in vier fasen uitwerken: onderbouw po, bovenbouw po, onderbouw vo en bovenbouw vo.

Algemeen: uitwerken van basisvaardigheden / losse vaardigheden

Diverse stakeholders geven aan dat kwalificatie en basisvaardigheden sterker terug moeten komen in de grote opdrachten. Sommigen pleiten daarbij ook voor meer aandacht voor 'losse' technische vaardigheden, zoals spelling. Enkel pleiten voor een aparte grote opdracht rondom het aanleren van de basisvaardigheden, waarbij handschriftontwikkeling expliciet benoemd wordt.

In de nieuwe set grote opdrachten worden de basisvaardigheden in alle grote opdrachten benoemd en in de grote opdrachten over werken aan een sterke taalbasis (GO 1) en doelgericht communiceren (GO 4) verder uitgewerkt vanuit productieve en receptieve vaardigheden en interactie. Tijdens consultatiegesprekken met experts uit primair en middelbaar beroepsonderwijs bleek dat het formuleren van een aparte grote opdracht rondom de basisvaardigheden juist geen verbetering zou zijn, omdat de basisvaardigheden dan los komen te staan van de ander geformuleerde essenties van het leergebied (verkaveling).

Zoals we ook in het vorige consultatieverslag beschreven, zullen in de bouwstenenfase de basisvaardigheden wel concreet in verschillende bouwstenen worden uitgewerkt, waarbij per fase (po onderbouw tot en met vo bovenbouw) de basiskennis en -vaardigheden worden beschreven. Losse, technische vaardigheden, zoals spelling en grammatica, zullen daarbij geïntegreerd worden beschreven bij het taaldomein waar ze horen (bijvoorbeeld grammaticale correctheid bij productieve vaardigheden).

Algemeen: aansluiting met vervolgonderwijs

Zowel mbo als hbo geven aan dat de grote opdrachten dekkend en passend zijn voor de aansluiting bij het vervolgonderwijs. Wat nog meer zou kunnen worden aangezet volgens het vervolgonderwijs, zijn specifieke vaardigheden zoals samenwerken, presenteren, aantekeningen maken, schrijfvaardigheid en kijk-/luistervaardigheden. Ook het

uitwerken van 'taalleerstrategieën kunnen inzetten' verdient een prominentere plek omdat die van belang zijn om in nieuwe taalsituaties goed toegerust te zijn. Het ontwikkelteam heeft de basisvaardigheden explicieter benoemd in de grote opdrachten, maar nog niet uitgewerkt. Dat zal in de bouwstenenfase worden gedaan. Wel hebben de taal(leer)strategieën en de noodzaak ervan een expliciete plaats gekregen in de grote opdracht over het krijgen van inzicht in het eigen taalleerproces.

Bijlage 1. Consultatieproces

Algemene aanpak consultatieproces

De consultatie heeft verschillende doelen. Het eerste doel is het inhoudelijk verrijken van de tussenproducten. De ontwikkelteams kunnen immers niet alleen de bouwstenen formuleren. Zij hebben de deskundigheid en ervaringen van de rest van het onderwijs- en maatschappelijke veld hierin nodig. Het tweede doel is de herkenbaarheid van de eindopbrengst voor leraren te bevorderen. De ontwikkelscholen hebben hierin een belangrijke rol. Leraren zijn immers de beoogde gebruikers. Tenslotte hebben veel betrokkenen een belang bij de inhoud van de eindopbrengst of spelen ze een rol in de realisatie van het uiteindelijke curriculum; het is belangrijk dat zij in deze fase al hun inbreng kunnen geven.

Bij de start van de consultatieperiode is het tussenproduct van alle ontwikkelteams met bijbehorende consultatievragen breed gedeeld met ontwikkelscholen en andere betrokkenen in het onderwijsveld. De betrokkenen konden feedback aanreiken via een online feedbackformulier. Daarnaast zijn de leraren en schoolleiders uit de ontwikkelteams uitgenodigd bij verschillende bijeenkomsten die door diverse partijen zijn georganiseerd, om daar met aanwezigen in gesprek te gaan over de tussenproducten. De organisatoren van de bijeenkomsten konden daarna schriftelijke feedback aanleveren via de online feedbackformulieren. In een aantal gevallen waren er ook bijeenkomsten die meer gericht waren op het ophalen van input voor de komende ontwikkelsessie.

Binnengekomen reacties in de tweede consultatieperiode

De tweede consultatieperiode liep van dinsdag 5 juni tot en met vrijdag 6 juli. Ontwikkelteam Mens en Maatschappij heeft geen grote opdrachten als tussenproduct opgeleverd en dus ook geen feedback gevraagd, maar heeft reacties gevraagd op een aantal vragen als *input* voor het formuleren van grote opdrachten. Hier hebben 25 organisaties dan wel individuen aan meegewerkt.

Voor de overige leergebieden zijn er 490 feedbackformulieren ingevuld. Deels zijn dit persoonlijke reacties, maar er zijn ook formulieren ingevuld namens organisaties of naar aanleiding van bijeenkomsten. In totaal waren er 8.255 betrokkenen bij de feedbackreacties. In de feedback zijn o.a. vakverenigingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven vertegenwoordigd. Ook de ontwikkelscholen hebben gereageerd op de tussenproducten door middel van de feedbackformulieren. De ontwikkelscholen hadden de opdracht om hun inbreng te baseren op de feedback van het lerarenteam op hun school, van ouders, van leerlingen en waar mogelijk het aansluitend onderwijs en maatschappelijke organisaties rondom de school. De specifieke aantallen feedbackreacties zijn per leergebied als volgt:

Leergebieden	Nederlands	Rekenen/ Wiskunde	Engels/MVT	Burgerschap	Dig. Geletterdheid	Bewegen en sport	Kunst en Cultuur	Mens en Maatschappij	Mens en Natuur
Het aantal reacties via de website	64	52	50	91	51	53	51	*	78

*Ontwikkelteam Mens en Maatschappij heeft geen grote opdrachten als tussenproduct opgeleverd en dus ook geen feedbackreacties via de website opgehaald, maar heeft input gevraagd via bijeenkomsten op een aantal vragen. Het gaat om 25 reacties voor dit leergebied.

Bent u benieuwd naar de binnengekomen reacties? Deze kunt u vinden op <https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>. Scroll op de pagina naar beneden, klik op Grote Opdrachten en kies dan het leergebied waarvan u de feedback wilt lezen.

Analyse van input en feedback

De leden van het ontwikkelteam hebben de reacties op een gestructureerde manier uitgewerkt. Het ontwikkelteam heeft de binnengekomen antwoorden geclusterd in thema's en geanalyseerd op grote lijnen in die reacties. Vervolgens zijn de reacties door de ontwikkelteamleden individueel en als team gewaardeerd. Op basis van de teamwaardering en bijbehorende argumentatie hebben de leden van het ontwikkelteam vastgesteld (i) welke input en feedback in de grote opdrachten wordt verwerkt, (ii) welke input en feedback niet in de grote opdrachten wordt verwerkt en (iii) welke feedback naar de volgende fase wordt meegenomen.